

Vladana Putnik Prica
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

MODERNIZAM I OBRAZOVANJE: USVAJANJE SAVREMENIH PRINCIPA PROJEKTOVANJA ŠKOLA U BEOGRADU (1930–1943)

Apstrakt:

Rapidni razvoj Beograda u međuratnom periodu doveo je do niza problema na polju infrastrukture, a sa rastom broja dece i hroničnim nedostatkom obrazovnih institucija. Kako bi se ovaj akutni problem sanirao, Opština je krajem treće decenije dvadesetog veka započela kampanju izgradnje osnovnih škola na periferiji grada. Istovremeno, pojava moderne arhitekture na beogradskoj projektantskoj sceni uticala je na uvođenje novih standarda u sistem obrazovanja. To se naročito odrazilo na grupaciju osnovnih škola i gimnazija koje su nastale tokom četvrte decenije i koje su načinom na koji su projektovane postavile nove standarde u gradnji školskih objekata. U ovom radu razmatraće se tri osnovne škole i tri gimnazije koje su predstavljale pionirske primere obrazovnih institucija projektovanih u duhu modernizma, uz brojne novine koje su njihovi autori uneli u sistem obrazovanja.

Ključne reči:

modernizam, obrazovanje, škola, Beograd, arhitektura

Uvod

Moderna arhitektura je tokom međuratnog perioda posredno uticala na promenu u načinu na koji su određene ustanove i sistemi funkcionisali. Počevši od 1928. godine, Međunarodni kongres za modernu arhitekturu (*Congrès internationaux d'architecture moderne – CIAM*) okupljao je arhitekte moderniste sa idejom da se uspostavi konsenzus oko ključnih pitanja savremenog života poput stanovanja, zdravlja i obrazovanja. (Cohen 2012, 195, 198) Zahvaljujući njihovim aktivnostima i angažmanu pedagoga, međuratne godine je obeležila korenita promena u načinu na koji je obrazovni sistem doživljavao i kako se pristupalo građenju škola. Usled loše zdravstvene slike dece i mladih u Evropi, pokrenute su ideje poput škola na otvorenom i u prirodi, paviljonskog tipa škole i savremenog pristupa projektovanju školskih zgrada. (Стajaћ 1933, 560; Roth-Ćerina 2011, 62–63) Odjeci ovih ideja vidljivi su i na školama podignutim u Beogradu tokom četvrte decenije dvadesetog veka.

Pošto je postao prestonica novoformirane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd je uprkos velikom prilivu stanovništva imao manjak školskih objekata, naročito onih koji bi zadovoljili savremene potrebe obrazovnog sistema. Na početku četvrte decenije dvadesetog veka u Kraljevini Jugoslaviji jedna škola dolazila je na 1700 stanovnika, dok je u Švajcarskoj taj broj iznosio 870, u Danskoj 740, a u Belgiji 520. (Видаковић 1931: 1126) Drugim rečima, i pored izgradnje tri nove osnovne škole, 1932. godine je na jednu učionicu dolazilo 74 đaka, dok je naredne godine taj broj smanjen samo na 64. (Савић 1934, 29, 35) Beogradske škole su kritikovane zbog loše higijene, ali i stanja zgrada od kojih su neke čak ugrožavale bezbednost učenika. (Аноним 1935, 4; Николајевић 1930: 281) Општина je započela formiranje strategije izgradnje škola tek pošto su građani pokrenuli inicijativu 1927. godine (Аноним 1928, 10; Крстић 1931, 1039), kao i prosvetni radnici 1929. godine. (Аноним 1929, 2) Iste godine je donesen novi Zakon o narodnim školama koji je stvorio mogućnost da se pojedini aspekti školskog sistema osavremene, uključujući i način projektovanja školskih zgrada. (Николова 2018, 10; Путник Прица 2018а, 73) Svaka osnovna škola morala je imati gimnastičku salu, kancelarije za nastavnike i administraciju, učionice, kupatila, kuhinju sa trpezarijom i stanove za domare, dok je svaka srednja škola morala da ima i biblioteku. (Аноним 1929, 2; Николова 2018, 15) Formiran je Školski odbor za grad Beograd kojim je rukovodio predsednik opštine. (Симић 1934, 376) Грађевинско odeljenje Општине grada Beograda je dobilo zaduženje da izradi projekte novih osnovnih škola, dok je Архитектонско odeljenje Министарства грађевина mahom bilo zaduženo za gimnazije. Zahvaljujući njihovom angažmanu čitava četvrta decenija dvadesetog veka u Beogradu obeležena je izgradnjom školskih objekata, od kojih je izvestan broj njih izveden prema principima moderne arhitekture. Među njima se izdvajaju Osnovne škole Kraljica Marija, Topčider i Vojislav Ilić, kao i Prva i Šesta muška i Prva

ženska gimnazija. Izvesni aspekti prosvetne reforme nisu bili mogući bez adekvatno projektovanih školskih objekata koji bi na polju infrastrukture podržali savremene oblike nastave, poput dobro osvetljenih i provetrenih prostranih učionica, odvojene fiskulturne sale, ali i postojanje školske ambulante. (Аноним 1928, 10; Максимовић 1930, 68) Estetika koju su projektanti primenili prilikom izrade nacрта pomenutih zdanja, kao i pionirska upotreba novih materijala i predominantno funkcionalistički način rešavanja prostorne organizacije u velikoj su meri unapredili uslove osnovnog i srednjeg obrazovanja za mnoge mlade Beograđane tridesetih godina dvadesetog veka.

Osnovna škola Vojislav Ilić

Posle prvog talasa izgradnje tri osnovne škole u Beogradu 1928. godine, u drugoj fazi 1931. godine započete su još četiri, među kojima se svojom arhitekturom posebno ističe Osnovna škola Vojislav Ilić u istoimenoj ulici. (Аноним 1931a, 9; Путник Прица 2018a, 72)¹ Ministar prosvete je odobrio otvaranje škole 4. oktobra 1933. godine.² Autor projekta je Andrija Katerinić, arhitekta Tehničke direkcije Opštine grada Beograda. (Маневих 2008, 187)³ Škola se prostirala na 1.640 m², a imala je centralno grejanje, 12 učionica i gimnastičku salu od 300 m² koja se nalazila naspram glavnog ulaza. (Аноним 1928, 10; Аноним 1931a, 9; Савић 1934, 33)⁴ Sa ulične strane su istureni rizaliti bili visine prizemlja i sprata, dok je ostatak bio prizeman. Usled pada terena, objekat je sa dvorišne strane imao suteran, prizemlje i dva sprata. Iznad centralnog rizalita u mansardnoj zoni bili su smešteni slikarski ateljeji koji su služili kao kabineti za likovnu kulturu. (Аноним 1931a, 9) Prilikom projektovanja Katerinić je odabrao jedno neortodoksno rešenje. Za razliku od njegovog prethodnog projekta Osnovne škole Kralj Aleksandar I u Dečanskoj ulici, koja je kompaktne osnove sa uporištem u akademskom načinu komponovanja, Osnovna škola Vojislav Ilić ima razučenu i izuzetno podužnu osnovu dužine 114 m, sa tri isturena rizalita, koji su jedini recidiv akademizma. Fasada je rešena bez ornamenata, a centralni rizalit je akcentovan pojedinim detaljima poput kaskadnog zaobljenog zidanog rukohvata i para jarbola između kojih je naziv škole.

Iako je škola na prvi pogled rešena simetrično, sa centralno pozicioniranim ulazom, kraj leve strane pročelja koje se nalazi na samom uglu ulica Vojislava Ilića i Gospodara Vučića dodatno je produžen i završava se krovnom terasom sa pergolom koja je služila za sunčanje đaka. (Аноним 1931a, 9; Аноним 1931b, 9) Pored nje

1 U objektu se danas nalazi Arhitektonska tehnička škola.

2 Izveštaj u *Prosvetnom glasniku* 10 (1933): 988.

3 Andreja Katerinić je bio suprug Jovanke Vončić-Katerinić.

4 IAB, OGB, TD, f-619-29; Годишњи извештај о раду Техничке дирекције Општине града Београда у 1932. години, *Општинске новине* 52 (1932): 698.

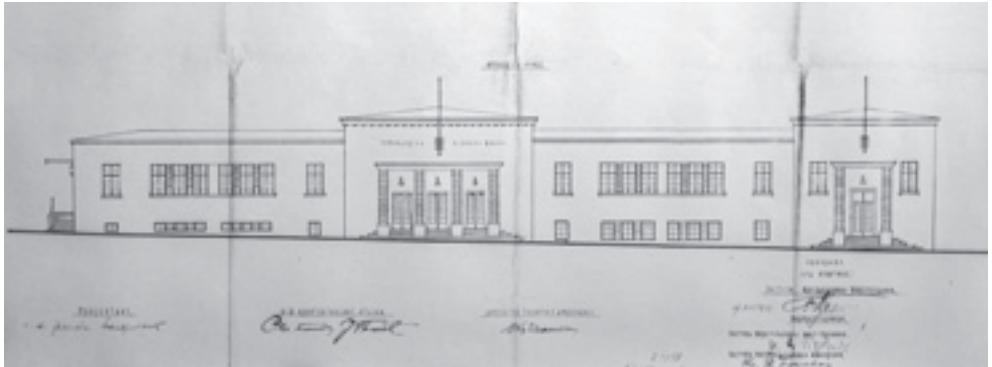

Osnovna škola *Vojislav Ilić*, arh. Andreja Katerinić, 1931–1933. (foto Vladana Putnik Prica)

su postojale još dve terase iz prizemlja ka dvorištu, kao i jedna iznad gimnastičke sale koje su služile za održavanje časova na vazduhu. (Аноним 1931а, 9) Andreja Katerinić je i na svom prethodnom projektu za Osnovnu školu Kralj Aleksandar I uveo krovnu terasu za sunčanje đaka. (Николова 2018, 10) Kako su mnogi evropski gradovi u međuratnom periodu imali problem visoke stope smrtnosti od tuberkuloze, arhitekti modernisti su se zalagali za projektovanje što većeg broja krovnih terasa kako bi se građani sunčali i poboljšali svoje zdravstveno stanje. Naročita briga bila je posvećena deci, pa su tako mnoge novoprojektovane škole imale prostrane terase za sunčanje ili *solarijume*. Evropski primeri su publikovani u stručnim časopisima poput *L'Architecture d'aujourd'hui*, gde je nekoliko brojeva bilo posvećeno isključivo školama. Kako je većina jugoslovenskih arhitekata bila pretplaćena na ovaj časopis, velika je mogućnost da su mnogi, pa i Andrija Katerinić, bili svesni zdravstvene uloge koju je trebalo da moderna arhitektura odigra u društvu. Osnovna škola Vojislav Ilić je takođe imala prostrano dvorište uređeno poput vrta sa dosta zelenila. (Савић 1934, 36)

Osnovna škola Branko Radičević

Među prvim beogradskim osnovnim školama koje su poprimile odlike ranog modernizma je i Osnovna škola Branko Radičević na Topčideru, koju je 1931. godine projektovala Desanka Manojlović, opštinski arhitekta. (Маневић 2008, 254) Škola je završena i otvorena 1933. godine. (Савић 1934, 34) Osim što je zauzimala površinu od 860 m², građevina je bila okružena prostranim uređenim vrtom sa travnjakom, žbunjem i drvećem. (Савић 1934, 36) Zgrada se sastojala od suterena i prizemlja koji su zbog pada terena ka dvorištu postali prizemlje i sprat. U suterenu se nalazilo i zabavište, kupatilo za đake i trpezarija sa kuhinjom za siromašne učenike. U prizemlju su bile smeštene nastavničke kancelarije, četiri učionice i svečana sala koja je ujedno služila i za gimnastiku. (Аноним 1931с, 8)

Projekat Osnovne škole *Branko Radičević*, arh. Desanka Manojlović, 1931–1933. (Istorijski arhiv Beograda)

Škola je bila opremljena centralnim grejanjem. (Савић 1934, 33) Već 1936. godine nadzidan je sprat kako bi se dobilo još pet učionica. (Николова 2018, 53)

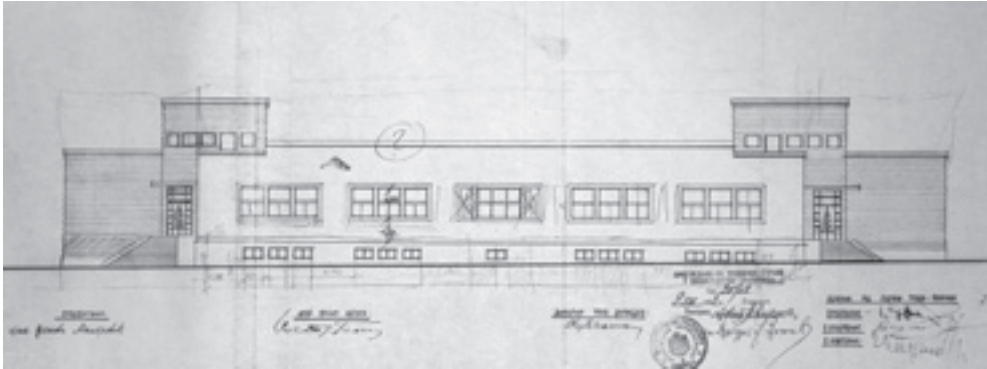
Iako je po ritmičnosti pročelja slična Osnovnoj školi Vojislav Ilić, građevina ima elemente koji se vezuju za projektantski senzibilitet Desanke Manojlović. Prva osnovna škola koju je projektovala 1928. godine, Karađorđe na Voždovcu, nije imala odlike ranog modernizma sa ar deko motivima, ali je autorka taj izraz postepeno usvajala početkom četvrte decenije sa Dečijim dispanzerom u Lominoj ulici (1930).⁵ Prilikom projektovanja Osnovne škole Branko Radičević, Desanka Manojlović je istakla ulaze redukovanim porticima sa redovima stubaca koji su se sastojali iz niza segmenata u formi zarubljenih piramida kvadratne baze. Iznad svakog ulaza postavljen je jarbol, a na projektu su vidljivi i brižljivo promišljeni detalji poput trougaonih zidnih lampi, geometrizovanog dizajna rukohvata vrata i usklađene štuko i svetlosne dekoracije u svećanoj sali.⁶

Osnovna škola Kraljica Marija

Desanka Manojlović je 1933. godine projektovala još jednu osnovnu školu koja se nalazila u tadašnjem predgrađu Kraljice Marije i nosila je njeno ime. Još pre nego što je škola otvorena 1934. godine, u novinskim člancima je istican njen estetski kvalitet i savremen način projektovanja, uz činjenicu da je u pitanju prvi školski objekat koji ispunjava sve uslove savremene arhitekture i nastave. (Аноним 1930, 70; Аноним 1933а, 9; Аноним 1933б, 5; Аноним 1933с, 433) Iz današnje perspektive može se sa sigurnošću zaključiti da je Osnovna škola Kraljica Marija bila jedan od najuspešnijih primera beogradskog modernizma pod uticajem ar dekoa

5 IAB, OGB, TD, f-XXIII-7-1930

6 Ibid.

Projekat Osnovne škole *Kraljica Marija*, arh. Desanka Manojlović, 1933–1934. (Istorijski arhiv Beograda)

i ekspresionizma. Originalna građevina je bila prizemna, sa dva identična bočna ulaza koji su ujedno bili i glavni motivi zdanja. Smešteni u sklopu cilindričnih kula u visini prizemlja i sprata, ulazi su blago uvučeni, dok su oba cilindra kanelirana horizontalnim fugama. Na taj način je ekspresionistički oživiljena bezornamentalna fasada pročelja. (Putnik Prica 2018b, 1023) Škola je imala šest učionica, gimnastičku salu sa kupatilom i đačku trpezariju. U sklopu škole se nalazio i stan za direktora. Autorka je posebno projektovala vrt na parceli ispred škole kako bi učenici tokom odmora vreme provodili u zelenilu.⁷ Kao i prethodno ostvarenje Desanke Manojlović, i Osnovna škola Kraljica Marija je nadzidana 1936. godine. (Николова 2018, 54)⁸

Prva muška gimnazija

Pošto je sa uspehom projektovala Drugu žensku gimnaziju, arhitekta Ministarstva građevina Milica Krstić je dobila zadatak da izradi nacrt za novu zgradu Prve muške gimnazije. Za razliku od mnogo kritikovanog srpsko-vizantijskog stila Druge ženske gimnazije (Тошева 1997, 100; Кадичевић 2007, 240), autorka se ovog puta okrenula modernističkom rečniku. Može se pretpostaviti da je Milica Krstić uvažila brojne kritike kolega i sa željom da unapredi svoju arhitekturu stvorila jedan od najistaknutijih primera beogradskog modernizma četvrte decenije. (Putnik Prica 2018b, 1020) Projekat je izrađen 1936. godine, a izgradnja je završena dve godine kasnije. Milica Krstić je bila i nadzorni arhitekta prilikom izgradnje Prve muške gimnazije. (Тошева 1997, 103)⁹ Škola je svečano

7 IAB, OGB, TD, f-X-42-1933.

8 Godine 1981. u školu je useljen Fakultet organizacionih nauka koji je brojnim dogradnjama u potpunosti izbrisao originalnu estetiku i kvalitet zdanja.

9 Iz građevinskog dnevnika koji je vodila saznaje se da je bila veoma stroga prema radnicima. AJ, Fond Ministarstva građevina, f-62-1446.

Prva muška gimnazija, arh. Milica Krstić, 1936–1938. (foto Vladana Putnik Prica)

otvorena i osvećena 27. aprila 1938. godine. (АНОНИМ 1938b, 5) Po otvaranju nove zgrade Prve muške gimnazije u novinskim člancima je naglašavana činjenica da je građevina projektovana prema najsavremenijim principima arhitekture školskih zgrada, sa veoma dobro osvetljenim i prostranim učionicama. (АНОНИМ 1938a, 441)³⁷ Građevina se prostirala na površini od 3.522 m², osnove u obliku ćiriličkog slova P koje omeđuje školsko dvorište. (Николова 2018, 72) Uglovi su naglašeni svojom konveksnom formom, dok je pročelje dinamizovano asimetrično pozicioniranim glavnim ulazom i stepenišnim traktom iza niza prozorskih otvora koji formira vertikalnu kontratežu inače izrazito horizontalnom zdanju. (Putnik Prica 2018b, 1020) Škola je imala 17 učionica, amfiteatar, gimnastičku salu, kabinet za crtanje, biblioteku, ambulantu, salu za pevanje i ostale neophodne prostorije. (АНОНИМ 1938a, 441; Николова 2018, 72)

Prva ženska gimnazija

Građena paralelno sa Prvom muškom gimnazijom, Prva ženska gimnazija završena je samo par meseci kasnije, 8. maja 1938. godine. (АНОНИМ 1938a, 441) Autor projekta je arhitekta Predrag Zrnić, takođe zaposlen u Arhitektonskom odeljenju Ministarstva građevina. Prilikom izvođačkih radova Zrnić je ujedno bio i nadzorni arhitekta. (АНОНИМ 1936, 5) Obe građevine reflektuju tendencije ka modernizaciji arhitektonskog izraza u redovima Ministarstva građevina. Poput Prve muške, i Prva ženska gimnazija projektovana je sa osnovom u obliku ćiriličkog slova P unutar kojeg se nalazilo dvorište. Međutim, usled iskustva

Prva ženska gimnazija, arh. Predrag Zrnić, 1936–1938.
(foto Vladana Putnik Prica)

koja predstavljaju čas muzike, čas crtanja i saznanje. Alegorijske kompozicije je u estetskim okvirima ar dekoa izradio vajar Dejan Bogdanović. (Sikimić 1965, 41) Njihova simbolika aludira na obrazovnu ulogu gimnazije, a činjenica da su protagonisti reljefa isključivo ženskog roda dodatno podcrtava činjenicu da je gimnazija namenjena devojkama.

Šesta muška gimnazija

Poslednja gimnazija koja je započeta da se gradi pred Drugi svetski rat bila je Šesta muška gimnazija u Ulici Milana Rakića. Gradnja je započeta 1937. godine, ali je u potpunosti završena tek 1943. (Николова 2018, 74) Nju je takođe projektovao Predrag Zrnić i mogu se uočiti jasne paralele između ovog i prethodnog realizovanog objekta. Zdanje ima suteran, prizemlje i dva sprata, a zauzima površinu od 1.900 m². (Аноним 1941, 10) Pročelje je blizu centralne ose prelomljeno i formira tup ugao. Suprotno očekivanju, monumentalni ulaz nije dodatno naglašavao prelomljeni ugao, već je smešten tako da zauzima centralnu

brzog popunjavanja kapaciteta škole, novi objekat je imao suteran, prizemlje i dva sprata, dok je krilo ka Aberdarevoj ulici imalo sprat više. (Аноним 1936, 5) U gimnaziji je bilo 11 učionica, dva amfiteatra, svečana i gimnastička sala, kabineti i biblioteka. (Аноним 1938a, 441) Učenici su takođe imali bife, a škola ambulantu, zimsku baštu na poslednjem spratu i sklonište za zaštitu od napada iz vazduha. (Аноним 1936, 5)¹⁰

Blokovito rešenu građevinu odlikuje nezastupljenost orname-nata i diskretno naglašavanje isturenog zaobljenog ugla na raskrsnici ulica Ilije Garašanina i Aberdareve. Nasuprot plošnim fasadama, glavni tročlani ulaz je dekorisan nadstrešnicom koja počiva na konzolama i na kojoj je ispisan naziv škole. Ispod nadstrešnice smeštena su tri reljefa

10 IAB, OGB, TD, f-122-3-62.

Šesta muška gimnazija, arh. Predrag Zrnić, 1937–1943. (foto Vladana Putnik Prica)

poziciju desnog krila pročelja, dok je duž levog krila smešten niz učionica i sporedni ulaz. Na oba kraja pročelja su bočna krila koja omeđuju unutrašnje dvorište škole. Ugao Milana Rakića i Đevđelijske je dodatno akcentovan zaobljenim uglom, koji je Zrnić takođe iskoristio na prethodno projektovanoj Prvoj ženskoj gimnaziji. I ovde je u suterenu bilo projektovano sklonište protiv vazдушnih napada, ali i radionice za praktičnu nastavu i stanovi za domare. U prizemlju i na spratovima se nalazilo 14 učionica, sala za crtanje, dva amfiteatra, kabineti, profesorske kancelarije, gimnastička sala, svečana sala i ambulanta. U svečanoj sali su bile pozornica, galerija i kinematografski aparat. Sve učionice bile su opremljene malim garderobama, dok su podovi bili pokriveni plastelit-kaučuk asfaltom koji je bio lak za održavanje. (Аноним 1941, 10)

Iako je po načinu komponovanja slična Prvoj ženskoj gimnaziji, stiče se utisak da su ratne godine omele finalnu materijalizaciju Šeste muške gimnazije i da su izostali pojedini detalji pri izvođenju, poput alegorijskih reljefa. Ove promene u likovnom izrazu Predraga Zrnić mogu se tumačiti i u kontekstu razvoja beogradskog modernizma. Umesto dekorativnih motiva, Zrnić je oba ulaza akcentovao zastakljenim površinama stepenišnog trakta istovremeno oživljavajući monotoni niz prozorskih otvora i formirajući prozračan enterijer gimnazije. Sporedni ulaz dodatno je istaknut parom jarbola.

Zaključak

Iako stanje obrazovne infrastrukture u Beogradu do početka Drugog svetskog rata nije bilo na zavidnom nivou drugih evropskih država, strategija Opštine koja je u najvećoj meri sistematski sprovedena tokom tridesetih godina je značajno pospešila uslove školovanja u jugoslovenskoj prestonici. Osim većeg broja izgrađenih objekata, znatan broj je zadovoljavao najsavremenije principe projektovanja škola i do danas uspešno vrše funkciju institucija obrazovanja. Osim odabranih osnovnih škola koje su se isticale svojom arhitekturom i inovativnim rešenjima, u Beogradu je tokom četvarte decenije XX veka podignuta još nekolicina modernistički koncipiranih škola, poput Osnovne škole Jovan Cvijić na Karaburmi 1934. godine arhitekta Milivoja Tričkovića i Osnovne škole Petar Petrović Njegoš u Resavskoj ulici, izvedene 1937. godine prema projektu Đorđa Lukića. (Николова 2018, 56, 59)¹¹ Krajem četvarte decenije realizovane su još dve osnovne škole koje su pratile postulate moderne arhitekture – Osnovna škola Stevan Visoki na Topčiderskom vencu, koju je arhitekta Miloš Dragutinović projektovao 1937. godine, i Osnovna škola Knez Namesnik Pavle u Bulevaru kneza Aleksandra Karađorđevića, izvedena prema projektu Milivoja Tričkovića 1938. godine. (Николова 2018, 61, 62)¹² Ambiciozan projekat Osnovne škole Sveti Sava arhitekta Marka Andrejevića je započet 1940. godine. Bilo je predviđeno da to bude prva škola sa bazenom, međutim radove je prekinuo Drugi svetski rat. (Лукић 1940, 892)¹³ Predrag Zrnić je takođe projektovao Sedmu mušku gimnaziju 1940. godine, i trebalo je da bude podignuta kod Činovničke kolonije, međutim projekat nikada nije izveden. (Аноним 1940b, 10)¹⁴ Projekat Pete ženske gimnazije u Južnom bulevaru arhitekta Stanka Kende je takođe ostao nerealizovan. (Аноним 1940a, 788) U tom periodu nastale su i druge škole koje se nisu isključivo oslanjale na modernistički rečnik, ali koje su projektovane prema najsavremenijim standardima, poput Osnovne škole Matija Van na Vanovom Vrdu arhitekta Rajka Tatića iz 1936. godine. (Михајлов 2013, 47–50; Марковић и Миловановић 2017, 33)

Mnogi stručnjaci iz različitih oblasti poput arhitekta Branka Maksimovića i doktora Koste Jovanovića su se zalagali za izgradnju škola na otvorenom kao jednog od tada aktuelnih vidova borbe protiv tuberkuloze. (Максимовић 1930: 704, 707; Петровић 1931, 8; Јовановић 1931, 595–597)¹⁵ Međutim, paviljonski tip škole sa zelenim površinama koje bi omogućile učionice na otvorenom nikada nije primenjen u

11 Danas je u njoj smeštena Gimnazija „Sveti Sava“.

12 U zgradi nekadašnje Osnovne škole Knez Namesnik Pavle danas se nalazi ogranak Učiteljskog fakulteta.

13 Novu Osnovnu školu Sveti Sava projektovala je 1957. Vera Ćirković. (Putnik 2018, 183–184)

14 Umesto Zrnićevog projekta, posle Drugog svetskog rata je u tom kraju 1955. godine podignuta Dvanaesta beogradska gimnazija prema projektu arhitekta Alekseja Brkića iz 1953. godine. (Маневић 2008, 58, 60)

15 Pokret za obrazovanje dece u prirodi javio se početkom dvadesetog veka u Evropi pod uticajem Rusoovog koncepta povratka prirodi nasuprot tradicionalnom modelu škole.

Beogradu. (Максимовић 1930: 707–708) Jedina škola ovog tipa otvorena je zahvaljujući Ligi protiv tuberkuloze u Beogradu 1937. godine. Namijenjena prvenstveno deci slabog zdravlja i oboleloj od tuberkuloze, škola na otvorenom podignuta je pored Osnovne škole Prestolonaslednik Petar II u Šumatovačkoj ulici. Autor nacрта bio je arhitekta Ignjat Popović, koji se u svom rešenju oslanjao na koncept škole na otvorenom primenjivan u brojnim evropskim državama. (Аноним 1937а, 347–348; Маневих 2008, 327)

Standardi koji su postavljeni pri projektovanju škola tridesetih godina dvadesetog veka predstavljali su prvi korak u uspostavljanju standardizacije i modernizacije školstva i obrazovanja. Postepeno gradeći adekvatnu infrastrukturu, Beogradska opština je uz Ministarstvo građevina omogućila bolju polaznu tačku za dalji razvoj školske arhitekture u periodu posle Drugog svetskog rata. Pionirski poduhvati međuratnog perioda su se posebno odrazili na šestu deceniju, kada su organizovane prve konferencije posvećene arhitekturi škola. (Ivanšek 1954, 22) Ipak, značaj ove grupacije pionirskih projekata školskih objekata nije u dovoljnoj meri prepoznat u stručnoj javnosti, jer je jedino Prva beogradska gimnazija proglašena za spomenik kulture.¹⁶

Literatura

- Аноним. „Подизање нових основних школа у Београду.“ *Политика*, 4. 3. 1928.
- Аноним. „Београдски учитељи траже подизање нових школских зграда.“ *Правда*, 13. 12. 1929.
- Аноним. „Подизање нове модерне Основне школе на предграђу Краљице Марије.“ *Београдске општинске новине* 6 (1930): 70.
- Аноним. „Подизање основних школа у Београду.“ *Време*, 9. 5. 1931.
- Аноним. „Грађење нове основне школе на Господарском путу.“ *Време*, 25. 6. 1931.
- Аноним. „Пројекат нове зграде основне школе у Топчидеру.“ *Време*, 6. 8. 1931.
- Аноним. „Нова модерна школа у Предграђу Краљице Марије.“ *Време*, 3. 12. 1933.
- Аноним. „Пред подизање школе у Предграђу Краљице Марије.“ *Правда*, 11. 6. 1933.
- Аноним. „Подизање нове модерне Основне школе на предграђу Краљице Марије.“ *Београдске општинске новине* 6 (1933): 432–433.
- Аноним. „Друга женска гимназија је највећа и најстарија виша женска школа у Југославији.“ *Правда*, 10. 12. 1935.
- Аноним. „Под темељима нове зграде Прве женске гимназије откривена је велика пећина у којој су нађени предмети још из римског доба.“ *Време*, 25. 10. 1936.
- Аноним. „Отварање школе на ваздуху.“ *Београдске општинске новине* 4 (1937): 347–349.
- Аноним. „Београд је добио још две нове модерне гимназијске зграде.“ *Београдске општинске новине* 5 (1938): 441.
- Аноним. „Нова зграда Прве мушке реалне гимназије у Београду освећена је јуче.“ *Правда*, 28. 4. 1938.

16 https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=45430 (28. 9. 2020)

- Аноним, „Нове палате у Београду.“ *Београдске општинске новине* 9 (1940): 788.
- Аноним, „Шеста мушка гимназија добија модерну зграду.“ *Време*, 20. 2. 1941.
- Cohen, Jean-Louis. *L'Architecture au futur depuis 1889*. Paris: Phaidon, 2012.
- Ivanšek, France. „Posvetovanje o gradnji sodobne šole.“ *Arhitekt* 11 (1954): 22–23.
- Јовановић, Коста. „Дечије школе на отвореном пољу.“ *Београдске општинске новине* 9 (1931): 595–597.
- Кадијевић, Александар. *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX – средина XX века)*. Београд: Грађевинска књига, 2007.
- Крстић, Жарко. „Школске зграде за основну наставу у Београду.“ *Београдске општинске новине* 16 (1931): 1037–1050.
- Лукић, Ђорђе. „Грађевинска делатност Београдске општине.“ *Београдске општинске новине* 11–12 (1940): 892–896.
- Максимовић, Бранко. „Нова школа – савремена архитектура у школској реформи.“ *Београдске општинске новине* 14 (1930): 704–709.
- Маневић, Зоран (ур.). *Лексикон неимара*. Београд: Грађевинска књига, 2008.
- Марковић, Иван Р. и Милан Миловановић. *На врелу неимарства: архитекти породице Татић*. Београд: Хералдички клуб, 2017.
- Михајлов, Саша. *Рајко М. Татић 1900–1979*. Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2013.
- Николајевић, Наталија. „Какве треба да су основне школе у Београду.“ *Београдске општинске новине* 6 (1930): 281–282.
- Николова, Маја. *Школске зграде у Београду до 1941*. Београд: Педагошки музеј, 2018.
- Петровић, Влада. „Београдске основне школе.“ *Београдске општинске новине* 1 (1931): 4–12.
- Putnik, Vladana. “Vera Cirkovic’s Contribution To Educational Architecture In Yugoslavia”, in *Proceedings of the 2nd MoMoWo International Conference-Workshop*, ed. Aleš Pogačnik, Ljubljana: ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History, 2018, 180–187.
- Путник Прица, Владана. „Подизање три основне школе у Београду 1928. године као прекретница у развоју архитектуре школских зграда.“ *Наслеђе XIX* (2018): 67–77.
- Putnik Prica, Vladana. “The Role of Female Architects in Designing Schools in Belgrade (1918–1941).” in *MoMoWo Symposium 2018: Women’s Creativity since the Modern Movement (1918–2018)*, eds. Helena Seražin, Caterina Franchini and Emilia Garda, 1015–1024, Ljubljana: ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History, 2018.
- Roth-Čerina, Mia. „Утјесак покрета за одгој у природи на развој павиљонске школе: одабрани европски и хрватски примјери из 30-их година 20. столјећа.“ *Prostor* 19/1 (2011): 60–73.
- Савић, Ж. М. „Београдске народне школе.“ *Београдске општинске новине* 1 (1934): 25–37.
- Sikimić, Đurđica. *Fasadna skulptura u Beogradu*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, 1965.
- Симић, Воја. „Београдска општина за хигијенске и здраве школе.“ *Београдске општинске новине* 4–5 (1934): 376–377.
- Стајић, Стаја. „Школе на чистом ваздуху.“ *Београдске општинске новине* 9 (1933): 560–563.
- Тошева, Снежана. „Архитект Милица Крстић (1887–1964).“ *Годишњак града Београда* 44 (1997): 95–114.
- Видаковић, Слободан. „Наши социјални проблеми (II – школско питање).“ *Београдске општинске новине* 17 (1931): 1123–1130.

Vladana Putnik Prica
Faculty of Philosophy, University of Belgrade

**MODERNISM AND EDUCATION: ADOPTING PRINCIPLES OF MODERN
ARCHITECTURE IN DESIGNING BELGRADE SCHOOLS (1930–1943)**

Summary:

The rapid development of Belgrade during the interwar years led to a number of issues regarding infrastructure, and with the increasing number of children and the constant lack of educational institutions. In order to address this acute problem, Belgrade Municipality began the campaign of erecting elementary schools in the suburbs by the end of the 1920s. At the same time, the emergence of modern architecture in Belgrade influenced the introduction of new standards in the educational system. This particularly reflected the group of elementary and high schools that were built during the 1930s thus placing new standards in school architecture. In this article we will address three elementary and three high schools that represented pioneering examples of educational institutions designed in the spirit of modernism, with numerous innovations introduced into the educational system by their authors.

Keywords:

modernism, education, school, Belgrade, architecture